

JOHN DONNE

„MERT AZ IZRAÉEL GYERMEKEI IS SOK NAPIG MARADNAK KIRÁLY NÉLKÜL, FEJEDELEM NÉLKÜL, ÁLDOZAT NÉLKÜL, SZOBORKÉP NÉLKÜL, EFÓD NÉLKÜL ÉS THERÁFOK NÉLKÜL.”

Hóseás 3:4

Kozmográfusok mondják, hogy nincs olyan szárazföld, mely ne úgy helyezkedne el a világon, hogy onnan ne lehetne egy másik szárazföldet látni. Nem vitatom, nem védelmezem, elfogadom és alkalmazom: aligha közöl a Szentírás kegyelmet, mely kegyelemből ne láthatnál egy másik kegyelmet. Krisztus most itt meggyújt egy gyertyát, hogy ezt az egy termet bevilágítsa, de mivel ő *lumen de lumine*, világosság a világosságból,¹ ezért minden felvilágító világosságánál több az ő világossága, ezért minden előbbi kegyelmet valami többnek az alapjává, zálogává, közvetítőjévé tesz. Föld és föld között tengereket láttok, és viharban tajtékzó tengereket; ám, ahogy mondják, más földeket is. Kegyelem és kegyelem között fenyegetéseket és ítéleteket találtok, de mégis újabb kegyelmet. E felfedezés végett legyen hát ez a textus a térképünk. Először földet látunk, kegyelmet látunk ebben a kegyelmes megszólításban: gyermekek (*Izrael gyermekei*). Aztán tengert látunk, ekkor jön a fenyegetés, az ítélet, mely eltart valamennyi ideig (*sok napig szenvednek el Izrael gyermekei*). De láthatnak földet ekkor is, másik kegyelmet, mert az ítéletnek ez az ideje is nap lesz, nem száll rájuk az éjszaka, nem maradnak sötétben ítéletükkel (*sok napig* ugyan, de mindvégig nappal). Aztán a textus kivisz a mély óceánra, a táruló tengerre (*király nélkül, fejedelem nélkül, áldozat nélkül, szoborkép nélkül, efód nélkül és theráfok nélkül lesznek*). De még erről a tengerről, e véghetetlen tengerről, e végzetes tengerről is látunk földet, mert a következő versben jön a másik kegyelem (*azután megtérnek Izrael fiai és keresik az Urat, az ő Istenüket, és Dávidot, az ő királyukat, és remegve folyamodnak az Úrhoz és az ő jószágához az utolsó időkben*). És azon a parton túl már nincs több tenger, azon a kegyelmen túl már nincs több ítélet, mert ezzel a kegyelemmel zárul a fejezet.¹

Vegyük tehát a textust úgy, mint egy gömböt, mint az egész földtekét, aztán mint ezen gömb két féltekét, mintegy a textusnak két részét, s legyen az első az, hogy elfajzottságunk, lázadásunk, engedetlenségünk sem vethet véget Isten kegyelmének, nem oltja ki szeretetét; még most is gyermekeinek szólítja Izraelt, a lázadó Izraelt; sőt, az sem vet véget kegyelmének, s nem oltja ki szeretetét, mikor haragját, ítéleteit végbeviszi, mikor ezeket végrehajtja; ekkor sem rejti el arcát előlük, ekkor sem hagyja őket sötétségben, nyomorúságukat fénnel kíséri, s azt az időt, bár felhős és borús, nappá teszi számukra. (*Izrael gyermekei sok napig maradnak ebben*.) De aztán, ahogyan az engedetlenség sem távolítja el Istent önmagától (mert ő szeretet és irgalom), épp úgy Isten iránti figyelmünk sem juttat oly kiváltsághoz, hogy Ő végre ne hajtana ítéletét gyermekein is, még Izrael gyermekeinek is kell szenvedniük e nyomorúságokat. Ebből az első részből jutunk a másodikba, ezekből az általános megfigyelésekből (*hogy nincs oly ítélet, mely elcsüggeszthetne, nincs oly kedvezés, mely magabiztossá tehetne*) a textusban különös fenyegetéshez, az Izrael gyermekei fölötti ítéletekhez érkezünk: *lesznek király nélkül, fejedelem nélkül*, stb.

Az első részben álljunk meg legelőbb Isten kegyelmének eme kinyilvánításánál, ennél az atyai felszólításnál: gyermekek (*Izrael gyermekei*). Nem azért nevezi őket *Izrael* gyermekeinek, mintha megtagadta volna és más atyához utasítaná őket, hanem azért, mert lévén *Izrael* gyermekei, ők az ő gyermekei, hiszen ő Izrael férje; és pedig örökre férje neki.² Sokan vagyunk itt apák, és most itt Istentől tanulhatunk gyöngédséget a gyermekek iránt. Mindannyian valamely szülők gyermekei vagyunk, ezért ügyeljünk az atya szóra, mely *nomen pietatis et potestatis*,ⁱⁱ oly név, mely biztosítja szüleink hatalmát fölöttünk, és mi engedelmisségünket irántuk, és ezért sokunkat érint kettős képességben (minthogy gyermekek és szülők is vagyunk), de mindannyiunkat érint egy képességben, minthogy szülőktől származó gyermekek vagyunk. Isten az ember Atyja, másképpen azonban, mint a többi teremtménynek. Minden teremtménynek atyja ő; ezért *Philo* az összes teremtményeket *sorores suas*, nővéreinek nevezi; ám az embernek ezek a nővérei, Istennek ezek a lányai nincsenek férjénél mind. Isten különböző rendekbe és különböző feltételek közé helyezte teremtményeit; ne higgye hát senki, hogy nem tett eleget atyai kötelességének, ha nem helyezte fiait magával egyenlő feltételek közé, ha nem házassította ki lányait mind egyforma rangban. Isten teremtményeket helyezett a mennybe, és teremtményeket a földre, és teremtményeket a tengerbe, s mégis, ezek a teremtmények az ő gyermekei mind, és amikor rájuk tekintett,

¹ Hóseás 3:5

² Hóseás 2:5-9, Ézsaiás 45:5sk

mindegyikre a maga különböző állapotában, azt látta, hogy *omnia valde bona*, mind ímé, igen jó;³ és az olyan atya, aki az egyik fiút kitaníttatja, a másikra gazdaságát, megint másikra kereskedését bízta, Isten példáját követi, mert gyermekeiről (teremtményeiről) külön-külön mód gondoskodik, s mindről igen jól. Az olyan teremtményeknek, mint az eső (mely igen tökéletlennek és nemtelen teremtménynek tűnhetik, valamely felhő méhéből aláhullván) Isten az atyja. (*Isten az esőnek atyja*.)⁴ És az olyan teremtményeknek, mint a fény, Isten az atyja. Isten *Pater luminum*, a világosságok atyja.⁵ Am akár úgy vesszük, hogy e világosságok az *angyalok* volnának, kik a fénnel együtt teremtettek (némelyek így veszik), akár úgy, hogy a fénylő égítettek, a nap és a hold, meg a csillagok volnának (mások így veszik), akár úgy, hogy a *kegyelem* fénye volna a Lélek *kiáradásában*, vagy hogy az *egyház* világossága volna az *ige* megnyilatkozásában (minden ilyen felfogásnak van megfelelő szerzője, és méltó mind, hogy kövessük), Isten a világosságok Atyja, de ugyanígy atyja ő az esőnek és a fellegeknek is. És Isten a *dicsőség* atyja,⁶ s (ahogy Szent Pál fokozza) minden dicsőségnek atyja; lett légyenek azok oly dicsőségsugarak, melyeket itt áraszt reánk ez élet áldásaiban és kedvezéseiben, vagy lett légyen ama felette nagy dicsőség, melyet fenntart számunkra az eljövendő életben.⁷ Kezdve ama dicstelen esőcseppel, mely aláesik a porba, és nem emelkedik fel többé, el ama dicső szentekig, kik felemelkednek majd a porból és nem esnek el többé, hanem miként feltámadnak majd egyszerre a *lényegi* öröm teljességére,⁸ akként most naponként feltámadnak *járatékos* örömökre, mind-mind az Istennek gyermekei, és mind egyképpen rokonaink. Épp ezért a rokonságunk bevallását, vagy elismerését ne aszerint fontolgassuk, hogy ki mely mértékén áll a tisztességnek, a posztanak vagy gazdagságnak ebben a világban, hanem azt nézzük, hogy ki mily gyorsan ereszt gyökeret,⁹ tudniillik ugyanabban a tisztelőben ugyanannak az Istennek, aki nekünk és nekik is Atyánk. Az az én legközelebbi rokonom, aki velem ugyanazon valláson van; a teremtmények rokonaim az Atya által, de ha ugyanabban az egyházban és ugyanabban a vallásban is vannak, akkor az Atya és az Anya által is rokonaim. Philo a *nővérének* nevez minden teremtményt, de az emberek mind a *fivérei*. Isten erősebb és sajátosabb, férfiasabb értelemben Atyja az embernek, mint a többi teremtménynek, *Filius particeps et condominus cum patre*: ahogy a törvény nevezi a fiút: az *Atya társa*, az *Atyával társ-ura*, *közös-ura* mindannak, ami leszármazottaié, tehát Isten társává és társ-úrrá tette az embert minden teremtménye fölött, ahogy Mózesnél mondja: *dominamini*,¹⁰ tehát hatalmat ad az embernek, hogy uralkodjék azokon, és ahogy Dávidnál mondja: *omnia subiecti*,¹¹ tehát a teremtésbe természetes készséget ültet, hogy engedelmeskedjék az embernek. Oly nagy, oly igen nagy fiúságot adott Isten az embernek, hogy bár másik Fia is van, ki más fiúság által, emennél nagyobb fiúság által, örök születés által van, mégis úgy tetszett neki, hogy az a Fiú legyen ez a Fiú, hogy *Istennek* Fia legyen *Embernek* Fiává.

Isten *mindeneknek* Atyja;¹² az embernek pedig másképp, mint a többinek, de Izrael gyermekeinek megint másképp, mint az összes többi embernek. Mert ő szerezte őket; és nem atyád-é ő, aki megszerezett téged? - mondja Isten Mózesnél.¹³ Eltekintve attól az ártól, melyet *tulajdon Fia által* fizetett meg (mert ez az egész világra vonatkozik), a zsidókat sajátos mód szerezte, olyan áron, olyan *ezüstön*, olyan *aranyon*, olyan *múlándó* és *örök jóitéményeken*, és olyan *föld*, és olyan *egyház*, és olyan *törvény*, és olyan *vallás* árán, mely áron bizonynyal az egész világot megszerezhetette volna. Ha Isten úgy nyilatkoztatta volna ki magát, ha úgy adta volna önmagát a *népnek*, ahogy a *zsidóknak*, az egész világ felrajongott volna, hogy neki engedelmeskedjék, és mind a lelegelőjén tolongana. Isten volt atyjuk; és ahogy *Aranyszájú* mondja (a gyöngédség minden fokozatát biztosítván): az *anyjuk* is. Mert - *matris nutrire, patris erudire* - az anya dolga volt, hogy szoptassa őket, hogy *múlándó áldásokkal* táplálja őket; az apa dolga volt, hogy nevelje őket, hogy *örökkévaló dolgokkal* táplálja őket; és Isten mindkettőt megadta bőséggel. Éppen ezért Isten alázatosan *anyához* hasonlítja magát *Ézsaiás* prófétánál:

³ 1Mózes 1:31

⁴ Jób 38:28

⁵ Jakab 1:17

⁶ Efezus 1:17

⁷ 2Korintus 4:17

⁸ Zsoltár 16:11

⁹ Jeremiás 12:2

¹⁰ 1Mózes 1:28

¹¹ Zsoltár 8:7

¹² Efezus 4:6

¹³ 5Mózes 32:6

*bát elfeledkezhetik-e az anya gyermekéről,*¹⁴ de ezzel nem marad az alacsonyabb rendűnél, a gyengébbik nemnél, hanem visszatér az erősebb szeretethez, mely erősebb az anyáénál (igen - mondja - *ha elfeledkezhetnének is ezek, én terölád el nem feledkezem*). És ezért, midőn Dávid azt mondja: *áldjad én lelkem az Urat, és el ne feledkezzél semmi jótéteményéről,*¹⁵ Dávid azt fejezi ki, amit mi összefoglalólag így fordítunk: jótétemények, mely szó – *gamal* – *ablactationes*-t, elválasztást jelöl; tehát ne feledd, hogy Isten anyaként táplált, és miután *ablactavit*, elválasztott, erősebb edellel táplált, ami már az apa gondja. Egyszóval: minden teremtmény Isten gyermeke; az ember az ő fia, de Izrael az ő elsőszülött fia; mert ezzel a kiegészítéssel ruházza fel Isten Izraelt Mózes által a fáraó előtt: *ezt mondd azért a Fáraónak: így szólt az Úr: Izrael az én fiam, sőt elsőszülöttem.*¹⁶ Miért vette fel Isten Izraelt erre a fiúságra, erre az elsőszülöttségre a világ minden népe előtt? - ennek nem találjuk más okát, csak az ő szeretetét. De hogy miért nem tagadta ki, eme textus előtt, ezt a fogadott fiút? - az szeretetének magasabb fokú érvényesítése, mint maga a gyermekké fogadás, ha megfontoljuk (és ez hasznos megfontolás) hányféleképpen ingerelték arra, hogy *tagadja ki* őket egy ilyen örökségből, és mennyit szenvedett Isten miattuk.

Az örökségből való *kitagadás* okait, melyek miatt egy ember megfoszthatja fiát az örökségtől, a *törvény* sorolja fel és számlálja elő – *tízennégvet*. De bármennyire is mások, mind egy töről sarjadnak (*kötelességszegés, engedetlenség* az apával szemben), és mivel ez okból másra is kiterjedhettek, kevesebbe is összevonhatták, kettőbe. Ez a kettő, a *hálátlanság* és *bűtlenség*, vagyis *hála nélküliség* és *báhványimádás* volt mindig a kitagadás, az örökség-vesztés oka. És a zsidók ezzel a kettővel többet ingerelték a mindenható Istent, mint bármely gyermek bármely apát. Álljunk meg kissé, hogy megvizsgáljuk mindkettőt.

Az nem mindig hálátlan, aki nem viszonz valamely jótéteményt, de az igen, aki nem teszi ezt, noha megtehetné, és jótévője is rászorul a viszonzásra. Amikor *Furnius*, kit *Augustus* annyi jótéteménnyel árasztott el, azt mondotta, hogy egy dologban mégis kárhozottá tette őt, mert egyet nem tett lehetővé neki – *efficisti ut viverem et morerer ingratus*: annyi mindent tettél értem (mondta), hogy hálátlannul kell élnem és meghalnom, mert nem tudom megfelelő viszonzással megmutatni hálámatⁱⁱⁱ – nos, amit ő itt *hálátlanságnak* nevez, az éppen elegendő *háládatosság*. Vannak emberek (mondja az erkölcsi levélíró) *qui quo plus debent, magis oderunt*, akik azokat gyűlölik leginkább, akiknek a legtöbbet tartoznak. *Leve aes alienum debitorem facit, grave inimicum*,^{iv} mert ha kicsi az adóssága meglepéssel tekint reám, de ha nagy az adósság, nagyobb, mit megfizetni képes, vagy annyi, amit teljesen kicsikarni vélt belőlem, boldog lenne, ha megszabadulna tőlem. Az *elismerés* a *hála* helyes mértéke. De a hálátlanság a legmagasabb fokon (és a zsidók hálátlansága a legmagasabb fokú volt) *eltitkolást* von magával, a jótétemény eltagadását, sőt a jótévő gyűlöletét és gyalázását.^v És emiatt *res peremptoria est ingratitudo*, mondja Bernát oly jelentősen, a hálátlanság semmisségi bűn,^{vi} mert ez *perimere*, azaz nemcsak az összes erényt semmisíti meg, hanem megsemmisít minden sajátos vétket is, túláradva azokon; nincs ott neve a bűnnek, ahol hálátlanság van, mert ez elnyeli az egészt, felfalja mindet, maga lesz mindegyik; *ingratum dicas, omnia dixisti*, ha valakit hálátlannak mondasz, rámondod minden létező rosszat: erre a bonyolult, sokrétű, terhes bűnre, a *hálátlanság*-ra a szent nyelvnek, a *hébernek* még szava sincs. A legközelebbi gyök, mellyel a hálátlanságot kifejezhetik: *kaphar*^{vii}, de *kaphar* csak annyit tesz: *tegere*, elrejtetni, elfedni egy jótéteményt; ám *eltagadni* egy jótéteményt, vagy *gyűlölni és gyalázni* egy jótévőt – erre nincs szavuk. És minthogy Szent *Jeromos* nem talált ilyen szót a héberben, te sem találod sehol a latin *ingratus* szót az *Ószövegség* Szent *Jeromos* féle fordításában (vagyis a neki tulajdonított *Vulgata* kiadásban); különleges bűnösök, körmönfont ön-kárhozzátók, nem tudták nevén nevezni a hálátlanságot, ám a hálátlanság összes fokozatában felülmúltak minden embert, minden népet. Kezdve a morgolódo hálátlansággal, melyre Isten jaj-t mondott (*jaj annak, aki atyjának mondja: Mit nemzese? és az asszonyoknak: Mit szűlsz?*),¹⁷ mert az *eb* nem morgolódik, hogy nem *oroszlán*, a *kuszma*^{viii} sem, kinek nincsen szeme, hogy nem *baziliszkusz*, ki tekintetével gyilkol, a *por* sem morgolódik, hogy nem *borostyánkő*, a *trágyadomb* sem, hogy nem *érfejtő*, és az *angyal* sem, hogy nem a *szeráfok* közül való; viszont minden ember más szeretne lenni, mint aminek Isten alkotta), kezdve tehát e morgolódoással, hogy nem az, ami, tovább a hálátlanság egy másik fokozatáig, mikor *kisajátítja* azt, ami eleve ő maga, *uti datis tanquam innatis* (ahogy Szent Bernát mondja elmékedésében):^{ix} magunknak tulajdonítjuk, amit Istentől kaptunk, azt gondoljuk, hogy éppoly erősek vagyunk természetünkben, mint a kegyelemben, és éppoly szilárdak szabad-akaratunkban, mint Isten szeretetében; ahogy Isten mondja Jeruzsálemről (*Isten adta neki szépségét, ő azonban paráznává lett, mintha szépsége*

¹⁴ Ézsaiás 49:15

¹⁵ Zsoltár 103:2

¹⁶ 2Mózes 4:22

¹⁷ Ézsaiás 45:10

*az övé lett volna*¹⁸, s tovább a hálátlanság eme lépéseivel eljutott a legnagyobb Jeruzsálem, mikor ahelyett, hogy beismerte volna, hogy hálával tartozik Istennek, megváltoztatta Istenét, és a hálátlanságból *bálványozásba* csúszott, - és felülmúlta a földnek minden népét.

Hálátlanságuk egy pillantás alatt *bálványozásba* vezetett. Mihelyst hálátlan mormogásba kezdtek (*mert nem tudjuk mint lőn dolga ama férfinak, Mózesnek*,¹⁹ máris Áronhoz siettek, hogy szóljanak vele (*kelj fel, csinálj néküink isteneket, kik előttünk járnak*)), ami semmirekellés, dögvész, mely messze kihat, messzire elterjed, s mihelyt bűneink valami világi keresztet, valami szerencsétlenséget hoznak ránk, máris egy *másik egyházzól*, egy *másik vallásról* kezdünk gondolkodni, és arra következtetünk, hogy az nem lehet jó egyház, amiben eddig éltünk. Most, e hitetlen könnyelműséggel szemben, hogy oly készségesen cseréljük el vallásunkat, Isten a legsúlyosabb felháborodását fejezi ki, midőn azt mondja: *isteneknek áldoztak, akiket nem ismertek; új isteneknek*.²⁰ Vannak közöttünk emberek, akiket *megkereszteltek*, akiket *bevezettek* az igazságba, ám ők ennek ismeretében is ostoba hamisságba estek, és olyan vallást követnek, amit nem értenek, nem is érthetnek, mert az *egyetlen ember* kebelében lakozik és ezért változtatások tárgya. Olyan *isteneknek áldoztak, akiket nem ismertek* (mondja Isten), és azok az istenek új istenek, és ez szerfelett gyanús: újak; és (teszi hozzá) *akiket nem rettegtek atyáitok*. Azok, akik kiszakadnak *közülünk* (kiknek atyái még azon a valláson voltak), most nagyobb fogságra és rabságra adják magukat a *Római Udvarnál*, mint amiben atyáik voltak egykor a *Római Egyháznál*, olyan isteneknek áldoznak, kiket nem ismernek, és kiket atyáik nem rettegtek úgy, ahogy ők rettegik. De *megromlottak* (ahogy Isten sorolja tovább vádjait), kiestek miközülünk, kiket atyáik példája nem vitt erre az útra; az atyák elhagyták korábbi babonáságukat, melyben születtek és nevedtek, de a fiak, kik az igazságban születtek és nevedtek, követői lettek ama babonásoknak; *hitványságuk nem a gyermekek hitványsága* (folytatódik ugyanitt), oly gyengeség ez, ami mentegethető lehetne azzal, hogy az atyáik iránti tisztelettel jártak el és követték a *példájukat*, *noha atyáik megálltak, és ők elbuktak*. (*Az ő hitványságuk nem a gyermekek hitványsága*) És mivel a *királyok képei Istennek*, ha új istenekhez fordulnak, új istenképekhez is fordulnak, és idegen vallás révén idegen szövetséget létesítenek. *Nemde én szabadítottalak-é meg benneteket* - mondja az Úr - *az Égyiptombeliektől, az Emoreusoktól, az Ammon fiaitól, a Filiszteusoktól?*²¹ - időről-időre ellenségek sorától, és egy csapásra is az összeszövetkezett ellenségektől, *és ti mégis elhagytatok engem, és idegen isteneknek szolgáltatok*; mondja Isten, *annak okáért* (mondja ki Isten a következtetését) *többé nem szabadítottalak meg titeket ezután*. És mégis, eztán is hányszor megszabadította őket Isten!? *Hálátlanság, bálványimádás*, ezek a kitagadás jogos indokai. Izrael bőséggel elkövette mindkettőt, és mégis, eztán is, így szólítja őket ebben a textusban: *gyermekek, Izrael gyermekei*, mert hiszen az ő gyermekei.

Isten jóltévő még a háládatlanokhoz is, mondja maga Krisztus²² és Szent Városnak nevezi Jeruzsálemet,²³ még akkor is, amikor az már számos és sokféle tisztátalansággal megfertőzte magát, mert egykoron szentté *tétetett*, és megvolt még *szentségének külső támasza*. Krisztus nem közösi ki, nem tagadja ki a gyermekeket, kik a legerősebb jogalapot adták a kiközösítésre, példájával a legkevésbé sem igazolja a gyermekek végleges és teljes kitagadását, amire alkalom volna a gyermekek néhány eseti és kisebb vétke, s amire a szülők hivatkozhatnának, hogy hirtelen, szenvedélyes és óvatlan és képzelt esküvésekkel megesküdtek, hogy megtesznek valamit, s ezért meg is kell tenniük azt; ily módon a vallással csak álcázzák istentelenségüket, Istent pedig bűnsegéddé teszik abban, amit ő utál, és eskü színe alatt azt teszik, ami távol esik Isten ama tiszteletétől, amilyen minden törvényes és megfontolt eskü végbevitel. Isten gyermekeinek nevezi őket (mely az egyik), és aztán, bár Atyaként megfenyíti őket, mégis rájuk ragyogtatja arcát a fenyítés idején is (mely a másik sugara kegyelmének). Szerencsétlenségüket, szenvedésüket nem éjszakának, hanem nappalnak nevezi (*sok napig szenvedik Izrael gyermekei ezt*).

A Szentírásban gyakran találjuk együtt ezt a két szót: *dies visitationis*, a meglátogatás napja; s noha ez a *meglátogatás* szomorú, sötét látomás, de mivel *nappal* van, ezért mindig van benne valami derű. Ha *éjszakának* nevezné, attól kellene félnem, hogy még ez *éjszaka elkéri a lelkemet* (hogy kik, nem mondja meg), (Lukács 12:20) de mivel *nappal van*, bizonyos vagyok, hogy a nap, az igazság napja feltámad nékem.²⁴ *A nap és hold cikázó*

¹⁸ Ezékiel 16

¹⁹ 2Mózes 32:1

²⁰ 5Mózes 32:17

²¹ Bírák 10:11

²² Lukács 6:35

²³ Máté 4:5

²⁴ Malakiás 4:2

nyilaid fényétől mentek előre – mondja Habakuk próféta.²⁵ Nyilak azok, de fáklyák is, perzselnek, de világítanak is; Isten lövi ki nyilait rám, mégis éppen általuk van annyi világosságom, hogy lássam: Isten az, aki reám lő. S ahogyan nagy fenyegetés van abban, amit Ámós mond (*lenyugtatom a napot délben, és besötétítem a földet fényes nappal*)²⁶, úgy ott van a kegyelmes ígélet is, és Isten szüntelen gyakorlata, hogy meg fogja *parancsolni* (mint megparancsolta volt), hogy *sötétségből világosság* legyen,²⁷ és jelen lévén fényes napot láttat veled a nyomorúság legsötétebb éjjelén is. Mert valóban (azt hiszem) ez az értelme Hóseás szavainak, hogy amikor azt mondja Isten: *Elérkeznek a számadásnak napjai; elérkeznek a megtorlásnak napjai*, Isten hozzáteszi, mintegy a szerencsétlenség fokozásaként: *sőt, még nekik is jaj, ha elfordulok tőlük*,²⁸ mintha a nyomorúságos elnyomatás, a végérvényes nyomorúság nem magában a nyomorúságban volna, hanem abban, hogy Isten *elfordul* tőlük, amikor sanyargatja őket; meg kellett látogatni őket, de nem látnak napot meglátogatásukkor, Isten sanyargatja őket, de nem látják világosságát, nem kapnak vigasztalást tőle. Ezen a helyen úgy vesszük ezt (buzgóságotok növelésére), mint kegyelmének különös sugarát, hogy bár Izrael gyermekei sok napokig sanyargattattak, ő mégis a *gyermekek* nevet adta nekik, és sötét és felhős napjaikat Isten világossága és jelenléte kísérte; akkor is érezték Isten *kezét* maguk fölött, Isten *arát* magukon, és Isten *szívét* irántuk.

Azokat tehát, kiknek fiúságot adott, nem egykönnyen tagadja ki Isten; mivel gyermekei voltak, a természetellenes engedetlenségek után is elismeri őket és fenntartja nekik ezt a nevet. Ez azonban mégsem lehet menlevél elbizakodottságra, szemtelenségre; mert még a gyermekek is súlyos és veszedelmes csapásokat szenvednek; ha pedig maga Krisztus mondja, hogy *ez ország fiait pedig kivettetek a külső sötétségre*²⁹, akkor ki ígérhet magának végérvényes, változhatatlan állapotot? A Szentírásban két saját típuszt formáz az egyházra: az *edenkert* és a *bárka*. Amíg a bárka típusza főleg arra tanít, hogy mi történik az egyházzal *általában*, addig az *edenkert* arra, hogy mi *történhet sajátosan az egyes emberekkel az egyházban*. Mert arról nem olvasunk, hogy Noé és társai a *bárkában* felvontak volna valami *borgonyt*, hogy valami *vitorlát feszítettek* volna, hogy valami *erezt* hajtottak volna, hogy valami *kormánykereket forgattak* volna, ám a *bárka*, Isten gondviselése által, ki annak egyetlen *kormányosa* volt, biztonsággal járt a vizek színén. Az egyház tehát (ahogy a bárka képe mutatja) nem szenved hajótörést, bár az emberek alszanak, és az ördög nem alszik, a *pokol kapui sem vesznek diadalmat az egyházon*.³⁰ De az egyház másik típusza, az *edenkert* szerint, mely minden egyes embert a maga sajátos kötelességére tanít, Ádám azt a parancsot kapta, hogy *művelje* az edenkertet, és *őrizze* az edenkertet.³¹ És amikor nem tette azt, amit ott tennie kellett volna, elvesztette rá a jogát és minden vele járó áldását. Noha Isten házában születünk és nevekedtünk, megkeresztelt és tanított gyermekek voltunk az igaz egyházban, ha ellankadunk, hogy szent iparkodással *szerezzük meg üdvösségünket*,³² bár az *ország gyermekei* vagyunk, *kivettethetünk*, és minden korábbi segítség, és minden előrehaladásunk e segítségek által, csak fokozni fogja kárhoztatásunkat. *Alfa és Ómega*, vedd Krisztusnak nevét; *Alfa és Ómega között* ott van az ábécé valamennyi betűje. A keresztyén embert Alfa és Ómega teszi, és *mindaz*, ami közöttük van. *Jól kell kezdenie* (az igaz egyházat kell követnie), *jól kell élnie* ama igaz egyház gyakorlata szerint, és *jól kell halnia* megelőző szent élete és gyakorlata szerint. *Igazság* a kezdetben, *buzgóság* mindenben, *állhatatosság* mindvégiglen – ez teszi a keresztyént. Máskülönben hiába minden fiúság, a gyermekek elveszíthetik az örökséget, vagy oly nyomorúságok zúdulhatnak rájuk, mint ezek itt, melyekkel megfenyegeti Izrael gyermekeit, s ez alkotja második szakaszunkat: *maradnak király nélkül, fejedelem nélkül, áldozat nélkül, szoborkép nélkül, efód nélkül és theráfok nélkül*.

Az engedetlen gyermekek nem vettettek ki; ám az engedetlenség nem marad fenyték nélkül. Legyetek *irgalmasok*, de olyanképp irgalmasok, miképpen *mennyei Atyátok irgalmas*,³³ ne úgy legyetek hát irgalmasok magánérdekből, hogy majd könyörtelennek kelljen lennetek közérdekből. És legyetek *igazak*; de úgy igazak, ahogy mennyei Atyátok igaz; ne úgy gyűlöljétek az ember bűnét, hogy aztán magát az embert gyűlöljétek. Isten azt ígérte, hogy *ellensége lesznek a te ellenségeidnek, és szorongatom a te szorongatóidat*,³⁴ de Isten nem engesztelhetetlen

²⁵ Habakuk 3:11

²⁶ Ámós 8:9

²⁷ 2Korintus 4:6

²⁸ Hóseás 9:7-12

²⁹ Máté 8:12

³⁰ Máté 16:18

³¹ 1Mózes 2:15

³² 1Thesszalonika 5:9

³³ Lukács 6:36

³⁴ 2Mózes 23:22

ellenség, nem békíthetetlen, nem hajthatatlan szorongató. Mert az a gyűlölet, amit Dávid *odium perfectum*-nak nevez (teljes gyűlölettel gyűlölöm őket)³⁵ nemcsak heves gyűlölet, hanem (ahogy Szent Vidor mondja) *odium religiosum*,³⁶ oly gyűlölet, mely megfér a vallással: mert nem a vallása miatt gyűlölöm a másik embert, hisz ily módon én magam veszítenék el minden vallást, ha így gyűlölném. Szent Agoston *odium charitativum*-nak nevezi,³⁷ oly gyűlöletnek, mely megfér a szeretettel: mert nem gyűlölöm azt, aki oly feltétlenül szeretetetlen a vallásom iránt, hiszen így elveszíteném a szeretetet; mert ha éppen ugyanolyan szeretetlen lennék, mint ő, máris éppen ugyanaz lenne a vallásom, mint az övé. Isten és a királyok nem esnek messze egymástól, istenek mind; az előjárók és alacsonyabb rangú személyek nem esnek messze egymástól, por mindahány. Ahogy Isten bánik a királlyal, Jósafáttal, mérséklettel, szelíden (avagy az istentelennek kellett-e segítségül lenned, és az Úrnak gyűlölőit szeretned?),³⁸ úgy bánjanak az emberek az emberekkel, előjárók az alacsonyabb rangúakkal, a tanultak a tudatlanokkal, úgy bánjanak Szent Pál mérsékletessége szerint: *ha pedig valaki nem engedelmessékedik* (legyen csak csökönyös, ellenszegülő), *azt jegyezzétek meg* (mondja az apostol) *és ne társalkodjatok vele, megszégyenüljön, de ne tartsátok ellenségnek.*³⁹ A két természet egysége Krisztusban szép példát ad nekünk, hogy az isteni és az emberi megfér egymással. Nincs vallás, mely embertelenségre vezet, nincs kegyesség, nincs buzgóság mely lerombolná a természetet; és mivel *ideje van a gyűlölésnek és ideje a szeretésnek*,³⁸ a szeretetnek van leginkább ideje, ha más polgári egyezségek, polgári szövethatározások, polgári összefogások megpuhították és meglágyították a korábban egymástól távolálló személyek és nemzetek eltökéltségét, hogy jobb lehetőség, tisztább valószínűség, szorosabb közelség adódik, hogy egymásra hallgassanak, hogy Krisztus *megbékéltesse az Istennel mind a kettőt, egy testben a keresztfán által, megöhvén ezen az ellenségeskedést.*³⁹ A polgári hivatalok együttműködhetnek a vallásokkal is; és ahol ez bekövetkezhet (hogy ugyanis a mi szelídségünk a polgári ügyekben legyőzheti az ő vallási dolgokban való könyörtelenségüket), ott van ideje a szeretésnek. De az olyan esetekben, amikor a polgári közbékesség és a vallási alapok egyaránt megrendülnek, amikor az államot és az egyházat, lévén a kettő egy hajóban evez, egy *kalóz* üldözi, az én gyűlölöm teljes, *Isten szerint* való gyűlölettel, ha nem jelentem ki, nem sürgetem, nem szögezem le Isten igazságát hibáikkal szemben szolgálatomban, és nem gyűlölöm teljes emberi gyűlölet, ha nem segítem elő a magam helyén az ilyen üzelmeket sújtó törvények érvényesülését, mert e törvények nélkül továbbra is képesek, sőt bátorságosak, sőt meggyőződöttek, sőt fölbuzdítottak, hogy üzelmeket folytassák. Isten odáig elmegy gyermekeivel (és annál drágábbak mint Isten számára e gyermekek voltak, nekünk barátunk nem lehet, fejedelemnek szövetségese nem lehet), hogy *király nélkül, fejedelem nélkül, áldozat nélkül, szoborokép nélkül, efód nélkül és theráfok nélkül kell maradniuk*; vagyis világi és egyházi kormányzat nélkül.

Először tehát feltételezzük, felvetjük (és ez szükséges), hogy textusunk minden egyes része *fenyegetés* alá esik; az fenyeget itt, hogy mindegyiket elveszítik, és ezért egyre rosszabbra fordult minden, minthogy egyenként vesztek a dolgok. De nemcsak azért, mert így gondolták rosszabbra fordulni, hiszen ezekben a dolgokban lették kedvüket és örömeiket, hanem azért is, mert valóban jobbak is voltak, mikor még mindezek megvoltak, ez valóban átok volt, fenyegetés, hogy el kellett veszítsék ezeket; ugyanúgy el kellett veszítsék az *efódot*, a *szent képeket*, a *terafimot*, mint ahogy el kellett veszíteniük az *áldozatot*. De először (noha a többire is fenyegetés hullt, vagyis hogy a vallás meghatározott formája, áldozat és efód és a többi nélkül maradtak), az első dolog, amire fenyegetés hull, hogy *polgári kormányforma* nélkül, *király* nélkül, *fejedelem* nélkül maradnak. Mert bár vallásunk *bene esse*, jól-létünkre, vagyis örökkévaló boldogságunkra készít fel, mégis az állam az, a polgári és békés kormányzás az, mely megőrzi azt, ami *esse*, ami létezésünk adja; és nincs *bene esse* valamiféle *esse* nélkül; nincs jó és boldog élet, csak ha előbb megvan maga az élet. Az *állam*, a *törvény* alkotja a családokat és városokat, a birtokot és előjáróságot és jogrendet; az *állam*, a *törvény* nemcsak azt őrzi meg és különbözteti meg, ami *meum et tuum*, vagyis hogy mi az ember tulajdona, hanem azt is, ami *me et te*, vagyis, ami egy-egy ember saját *személyisége*; a törvény nemcsak azt mondja meg nekem, hogy kinek a földjeként tartsak számon minden egyes hektárt, hanem hogy kinek a fiaként kell szólítanom egy-egy embert. Merthogy Isten *testet* alkotott a *lélek* előtt; merthogy az emberben van már egy *tenyésző* és *érző* lélek, mielőtt a *hallhatatlan* és *értelmes* lélek betöltené. Ezért is, ezen a helyen Isten előbb a polgári államot, a *világi kormányzatot* érinti (ami tehát a királyt és a fejedelmet

³⁵ Zsoltár 139:22

³⁶ 2Kronika 19:2

³⁷ 2Thesszalonika 3:14-15

³⁸ Prédikátor 3:8

³⁹ Efezus 2:16

illeti), mielőtt az *egyház* és *vallás* boldogságát érintené; nem azért mert vallásunk nagyobb boldogsághoz vezetne, hanem mert vallásunk sem maradhat fenn, ha nem marad fenn a polgári állam, a világi kormányzat.

Az első tehát, amire fenyegetés hull, a *világi államuk*. De a fenyegetés mégsem oly teljeskörű, hogy a kormányzat *mindenféle formáját* megszüntetné, hanem a monarchiát szünteti meg; itt most nem kifejezetten *anarchia* fenyeget, vagyis hogy semmiféle kormányzatuk és kormányzójuk nem lesz; ez itt nem *sine regimine*, hanem *sine rege*, ha van is kormányzatuk, éppen a legjobb nem lehet az övük, *király nélkül kell maradniuk*. Mostmár, ha Szent Jeromossal és másokkal együtt, úgy értelmezem, hogy ez a textus olyan prófécia, mely a *szétszórásban* teljesesedett be, mely Jeruzsálem pusztulása óta sújtja a zsidókat; a zsidók távol estek attól, hogy valaha is királyuk legyen, mert a világnak egy részén sincs saját hazájuk; nincs a világon sehol részük az előjáróságokban és a törvénykezésben, bárhol legyenek, csak Káinok, bujdosók, kóborlók nemzete.⁴⁰ De bárhogyan is, ennek a fenyegetésnek a heve és erőssége erre a sajátságra hull: *sine rege*, király nélkül maradnak. Rég történt, hogy Isten királyt adott a zsidóknak, és nem egykönnyen adott, mikor végre megadta nekik. Nem mintha meg akarta volna tőlük vonni ezt a kormányzati formát, hanem mivel ki akarták kényszeríteni tőle, még ideje előtt, és mivel csak azért kérték, hogy *úgy legyenek, mint a többi népek*,⁴¹ kikhez hasonlónak nem akarta őket Isten látni, és azért is, mivel Isten ezt a jobbat tartogatta és őrizte számukra, hogy ébren tartsa háládatosságukat, aztán megadta nekik, végül megadta nekik. Mert, ahogy mondja (mintegy Izraelnek nyújtott összes jótéteménye *megkoronázásaként*, melyről dicsőséges leltárt közöl ez a fejezet): *királyságra jutál*,⁴² s míg a dicsőség koronáját fel nem emelem, mikor majd eljön a Messiás, nem lehetsz ennél boldogabb. Azok tehát, akik csak feltételes szuverenitást ismernek el egy országban, valamely önkényes, evilági szuverenitást, mely tetszés szerint átruházható másra, azok tiltakoznak: *nolumus hoc*, nem akarjuk ezt, nem akarunk ilyen kormányzati forma alatt, evilági királyság alatt élni, *nolumus hoc*. Azok, akik az állampolgári hűséget és a polgári engedelmisséget kizárólag csakis a saját vallásuk szerint határozzák meg, és azt gondolják magukról, hogy nem tartoznak engedelmisséggel senkinek, aki más meggyőződésen van, azok tiltakoznak: *nolumus hunc, nem akarjuk, hogy ez az ember uralkodjék rajtunk*,⁴³ és ezért összeszövetkeznek és idegen reményekhez kötik magukat, *nolumus hunc*. Azok, akik a *szuper-szuverenitást* a *néphez* vagy a *presbitériumhoz* kötik, így tiltakoznak: *nolumus sic*, nem akarjuk, hogy így menjenek a dolgok; azzal kérkednek, hogy ebben a formában ismerik az élet boldogságát: legyen király, a király személyét el kell ismerni, de mindenki a maga kedve szerint kormányozza magát. Ezek tehát mind, a *nolumus hoc* (akik nem akarják, hogy *folytatódjék* a független királyság formája, hanem idegen hatalom függőségét kívánják), és a *nolumus hunc* (akik elégedetlenek annak a *személyével*, aki jelenleg kormányoz), és a *nolumus sic* (akik előírnák a királynak a *célokat*, és a célhoz vezető *eszközöket*), ők tehát mind hozzájárulnak ehhez az átokhoz, ehhez a fenyegetéshez, amivel itt Isten megfenyeget, a legnagyobb szerencsétlenséghez: *sine rege*, király nélkül lesznek; mert ez a monarchia szétszabdalása, a királyság elporlasztása, a király elsőprése.

Az evilági nyomorúságoknak van egy másik ága is ebben a fejezetben, hogy *sine principe* lesznek, *király nélkül és fejedelem nélkül*. Az eredeti szó itt: *sbar*; és vedd szó szerinti, ahogy fordításainkban hallod: a *fejedelem* a király fia; ezt a szót használja Ézsaiás, hogy Isten Fia *sbar sbalom*, a *békeség fejedelme*.⁴⁴ És így a zsidókra hulló fenyegetés tovább fokozódik, hogy ugyanis *fejedelem nélkül lesznek*, vagyis *biztos örökös és trónutód nélkül*; mely bizonytalanság (sokkal inkább, mint bármi más) ellankasztja az emberek iparkodását itthon, és kiélezi mindenki rosszindulatát távol; belül félelem, kívül remények, minden szétesik és széthullik, ahol *sine principe*, biztos örökös nélkül vannak. De a szó messzebbre mutat, mert a *sbar* bírót is jelent; amikor Mózes megintett egy bűnöst, az így vágott vissza: *kicsoda tett téged bírónak mi rajtunk?*⁴⁵ És sok-sok más helyen a *sbar* katonai *parancsnokot* jelent. Tehát ahol az állam jogrendje vagy állam katonai ereje összeomlik (és összeomlik, ahol azok, akik betöltik vagy be kellene tölteniük e helyeket, nem teszik, vagy nem merik tenni, amit tisztük megkövetel), ott ez a fenyegetés érvényesül: *fejedelem nélkül lesznek*, vagyis biztos jövő nélkül, kéznél levő hatalom nélkül, igazság nélkül.

De menjünk tovább a *lelki* fenyegetések felé; vagyis hogy *áldozat nélkül, szoborkép nélkül, efód nélkül és theráfok nélkül* lesznek. Ez nem azt jelenti, hogy elvételük értelmük, nem, mégcsak *szelíd lelkiismeretük* és *buzgóságuk* sem

⁴⁰ 1Mózes 4:12

⁴¹ 1Sámuel 8:20

⁴² Ezékiel 16:13

⁴³ Lukács 19:14

⁴⁴ Ézsaiás 9:6

⁴⁵ 2Mózes 2:14

vétetik el; nem lesznek hitetlenek, nem fognak Istenről rosszat gondolni, lehet vallásuk, és lehet jóindulatú *szívük*, és mégis átok alatt vannak, ha nincs *egyházuk*, ha nincs közjük ékes *fegyelem* beállítva. Az embernek nem elég, hogy helyesen hisz, tartoznia kell valamely egyházhoz, az istentisztelet valamely külső formájához; az egyháznak nem elég, hogy tévedés nélkül őrzi a *tant*, hanem *külső segítséget* kell adnia gyermekei hitbuzgalmához, és *külső illendőséggel* kell Istene dicsőségét szolgálnia. Mindkettőt érinti a textus felsorolása: *áldozat, efód, képmás, theráfok*.

Először, az átok ezen része: *áldozat nélkül* lenni. Nos, ha Szent Jeromos értelmezése szerint ez a textus olyan prófeciát mond, mely Krisztus ideje után vonatkozik a zsidókra, és hogy az átok ebben állana: *nem követik majd a keresztény vallást, és a keresztény egyház sem látja vendégül őket*; ha tehát a próféta szava - áldozat nélkül lesznek - arra céloz, hogy nem lesznek tagjai a keresztény egyháznak, úgy bizonyos a keresztény egyház nincs *áldozat nélkül*. Szánalmas tehetetlenség a szavaktól való félelem; hogy a *valóságos tévelygések* szent és jogos megvetéséből így kelljen eljutnunk *személyek* szeretetlen megvetéséhez és szavak pörlekedő megvetéséhez! Nem merjük kimondani, hogy *érdem, penitencia, áldozat, oltár*, mert egykor visszaéltek velük. Mennyire csalódnunk kellene, és mennyi szóról kellene lemondanunk a köznapi beszédben, ha meg kellene szabadulnunk minden szótól, amit káromló emberek beszennyeztek, vagy mocskos emberek megfertőztek, csak mert gonoszul használták e szavakat! Van érdem, van penitencia, van áldozat, vannak oltárok, abban az értelemben, ahogy először használták e szavakat ama szent emberek, kik először használták őket. Az *úrasztala: oltár*, és a *sákramentumban* van *áldozat*, nemcsak *hálaáldozat*, mely az egész gyülekezetre tartozik, hanem *sajátos papi áldozat is az egész népért*. Ekkor *felajánlja* Istennek, az Atyának (vagyis Istennek, az Atyának *emlékezetébe*, meggondolásába ajánlja) Jézus Krisztus érdemeinek egész testét, és könyörög neki, hogy az ily módon felajánlott *áldozatra*, a Krisztus érdemeinek testére való tekintettel méltóztasson ezen érdemeket a gyülekezetre viszontalkalmazni. Áldozat, de éppoly távol áll azoknak káromló vakmerőségétől, akik a római egyházban *helyettesítő áldozatot* fabrikálnak, mint amilyen távol áll azok túlzó félénkségétől, akik félnek az *áldozat* szótól. Mi nem úgy teszünk (mint *Róma*), hogy előbb elorozzuk Isten hatalmát, aztán képessé teszünk magunkat, hogy Krisztust alkossunk, aztán elorozzuk a zsidók rosszindulatát, és *megöljük* azt a Krisztust, akit mi alkottunk; mert az áldozat, a feláldozás (annyira szó szerint véve, amennyire csak lehet) *megölés*, de mi mindannak egész testét áldozzuk, reprezentáljuk, ajánljuk Istennek, amit Krisztus megtett és elvett. Kálvin egyedül eleget mondott: *non possumus*, nem tudjuk Istenhez kötni magunkat, csak külső dolgok segítségével. Ezért az átok része az, hogy *sine sacrificio, áldozat nélkül* kell lenniük; miként kisebb segítségek nélkül is, *sine ephod, efód nélkül* kell lenniük.

Az *efód* a zsidók körében olyan *öltözék* volt, melyet megkülönböztetett *alkalmakkor* (tehát az istentisztelet idején), sőt, az istentisztelet idején csak megkülönböztetett személyek viselhettek. Volt főpapi efód, kizárólag a főpap számára;⁴⁶ volt lévita efód, ezt a lévíták viselték (*Sámuel mikor még gyermekként az Úr előtt szolgált, gyolcs efódot viselt*⁴⁷), és volt általános efód, amit azok viselhettek, akik az istentiszteleten segédkeztek; ilyen volt az a *gyolcs efód*, melyet Dávid övezett magára, amikor az *ünnepi menetben a Szövetség Ládája előtt táncolt*.⁴⁸ De az összes efódra törvény vonatkozott, hogy *kéi* viselheti és mely alkalommal. Krisztus köntösét nem hasították szét, sőt, a katonák sem hasonlítottak meg miatta, hanem megegyeztek; hát akkor mi (a Krisztus teste) meghasonlunk a köntösön, vagyis, hogy másfélék a köntösök, megtagadjuk, hogy igazodnunk kell az előírt illendőséghez? Mikor Krisztus levetette, vagy inkább elrejtette külső alakjának méltóságát, feltámadásakor *Mária Magdaléna* úgy vélte, hogy csak egy *kerítész*.⁴⁹ Egyházi személyek világi viseletben elvesztik tekintélyüket. S legyen az a viselet csak a ceremónia, a viseletek különbsége a természetben és a szokásban gyökerezik; és a törvényes hatóság azért követeli meg a sajátos viseletet, mert az engedelmesség is a természetben és a szokásokban gyökerezik. Az óralánc nem mozdul semmit, de éppen ez biztosítja az egész mozgás szabályosságát. A szertartási és ceremoniális dolgok nem mozdítják meg Istent, de felmagasztosítják azt az áhítatot, és biztosítják azt a rendet, mely viszont megindítja őt. Ezért a fenyegetés része az is, hogy *sine ephod*, az egyháznak eme *külső szertartása* és *szertartásos ünnepélyessége* nélkül lesznek; először *áldozatok* nélkül, melyek sokkal lényegesebb és maradandóbb részei a vallásnak (minthogy a vallást *külső istentiszteletnek* tartjuk), aztán *efód* nélkül, ama segítségek nélkül, melyek ugyan nem Isten *bevétel*ei, de *segélyei*, és bár nem a vallás *lelke*, de annak *lehellete*. Ezután

⁴⁶ 2Mózes 26:6

⁴⁷ 1Sámuel 2:18

⁴⁸ 2Sámuel 6:14

⁴⁹ János 20:15

pedig az *áldozatnál* és az *efódnál* is alacsonyabb természetű dolgokat, a képmás és a theráf következnek textusunkban, ezek a soron következő és utolsó vizsgálatunk tárgyai.

Mindkét szó (tehát amit *szoborképnek* fordítunk és nevezünk, és amit nem fordítunk le, hanem megtartjuk eredeti alakjában: *teraphim*)^{xii} olykor jó, máskor rossz jelentést hordoz a Szentírásban. Az első, a *szoborkép* esetében nincs nehézség; a szó jó és rossz értelme mindenütt nyilvánvaló. Ami a másikat illeti, amikor Ráchel ellopta atyjától a *theráfokat* (képmásokat),⁵⁰ amikor a babiloni király megkérdezte a theráfot,⁵¹ a theraf szónak rossz jelentése van, viszont, amikor Mikhal, Dávid felesége egy *teráfot* helyezett el Dávid ágyába, s ezzel kiváltotta a becsapott Saul őrvongását,⁵² ott a szónak nincs rossz jelentése. Vedd a szavakat bálványozás értelmében, ám mivel a fenyegetés alá esnek, hiszen Isten azzal fenyeget, hogy nyomorúságuknak az is része lesz, hogy *bálványaik nélkül* lesznek, ezért némelyek kényelmesen érvelhettek ezzel a hellyel úgy, hogy még a bálványozással és babonával kevert vallás is jobb, mint a semmi, miként a polgári kormányzás esetében még a zsarnokság is jobb, mint az anarchia. Ezért nem idegenkedhetünk, nem tartózkodhatunk ugyanolyan módon azon személyektől, kiket a *bálványimádás* kovásza besavanyított, félrevezetett, mint attól a személytől, akit megszállt az *ateizmus*. S mégis, milyen gyakran látjuk, hogy miközben *buzgó* személyek felindulnak, és rosszul vannak egy *pápista* jelenlétében, soha meg nem rendülnek egy ateista társaságában, vagy közösségében, és soha nem kerülük azt. Ez nyilvánvalóan bizonyítja, hogy sokkal többre tartjuk *magunkat*, mint *Istent*, és a békét, amit inkább a pápista fenyeget, mint az ateista (vagyis az állam békéjét és csendes életfolytatásunkat) többre tartjuk, mint Isten dicsőségét, amit azt az ateista inkább sért és meggyaláz, mint a pápista; a pápista valamit elvesz Isten dicsőségéből, és azt a szenteknek, önmagának, az érdemeknek tulajdonítja, ám az ateista Istent is elveszi, akit te dicsőítenél. Ez hát e szavak értelme a számunkra: szoborképek és theráfok, ha jelentésük rossz, mint itt, és bálványt jelentenek.

Ám Szent Jeromos és vele mások jó értelemben veszik e szavakat; hogy ezek *kérubok* és *pálmák*, és más eféle ábrázolatok, melyeket maga Isten rendelt templomába;^{xiii} és hogy a fenyegetés erre hull, hogy bizonyos esetekben, amit némelyek ugyan nagyon szeretnének, nem lesznek képek az egyházban. S ameddig azt értik, hogy ezek tiszteletre méltó *díszítményei* a templomnak, s ameddig az értik, hogy ez a tanulatlan emberek számára népszerű *tanítás*, addig a hiányuk veszteség. Mert, ahogy Kálvin a maga vallási bölcsességével szerényen elismeri, *fateor, ut res se habet hodie, etc. – megvallom, úgy áll a dolog, hogy manapság* (mondja a reformáció kezdeteiről szólván) *nem is kevesen vannak, akik nem tudnak elleni ama könyvek nélkül* (ahogy ő ezeket a képeket nevezi), *mert különben semmi más mód nem volna tanításukra; de pótolni lehetne ezt, ha azokat a dolgokat, melyeket a képen közölnek a szemüknek, az igehirdetésben közölnék a fülüknek.*^{xiv} Es ez igaz, hogy ahol gyakori prédikálás van, ott *nincs szükség* a képekre; de ki ne tenné hozzá, hogy ha a képek helyes használatát prédikálnák nekik, nem állna fenn a veszély, hogy visszaélnék velük; és így megmaradhatnak mint a szószéki tanítás *emlékeztetői*; magának a Szent Léleknek is az volt az egyik tiszte, hogy *emlékeztessen* mindarra, amit korábban tanított.⁵³ És mivel a prédikálás révén megtanultuk e képek helyes használatát, nincs már köztünk senki, aki elhajlana, vagy abba a veszélybe kerülne, hogy templom falán vagy ablakán lévő képet kezdjen imádni, tehát ha a karzaton látnak is ilyet, az csak a hely méltó díszítésére szolgál, így itt maradhatnak, ahogy a *reformált egyház* legnagyobb részében így is van, és mindenütt, ami valóban *protestáns*. Bár egyházunk végzései ama idők^{xv} érzületét mutatják a *képek* kapcsán, mégis bölcsen és kegyesen fogalmaznak; mert azt mondja a második végzés, hogy ne *magasztaltassanak* a képek (ami nem ugyanaz, hogy ne *állíttassanak*), *de* (folytatja) *jelentessék be, ha visszaélnék velük*. És amikor a 23. végzés azt mondja: teljesen ki kell irtani és meg kell semmisíteni (többek között) a képeket, ezt mégis olyan dolgokra és olyan képekre korlátozza, melyek a hamisított csodák emléktárgyai voltak; és ez a végzés ugyanúgy kiterjed a magánházakban tartott képekre, mint a templomiakra, és semmit sem tilt meg az egyházban, amit ne lehetne otthon is megtartani. Ami azokat a veszedelmes tévelygéseket illeti, melyeket a római egyház megsokszorozott a téren, hogy nemcsak olyan emberekről csinált képmásokat, akik sosem éltek, hanem olyan képeket is csinált emberekről, *valóságos emberekről*, hogy e képek beszéljenek, és mozogjanak, és sírjanak, és vért hullassanak; képeket csináltak Istenről, aki láthatatlan, és Istennek, és *valóságos isteneknek* képeit, hogy ezeknek képei naponként csodát tegyenek, és átvitték az egyedül Istent illető dicsőséget a képmásra, és nevetséges rejtvényekbe, meg nagyképű szörzszálhasogatásokba bonyolódtak, hogy igazolják igazolhatatlan,

⁵⁰ 1Mózes 31:19

⁵¹ Ezékiel 21:21

⁵² 1Sámuel 19:13

⁵³ János 14:26

megbocsáthatatlan, elviselhetetlen szörnyűségeiket, *vae idolatris*, jaj a képek ilyen hódolóinak, akik inkább Krisztust dobják el, mintsem a képmását, de *vae iconoclastis*, jaj azoknak is, akik a képek engesztelhetetlen gyűlöletében, és szeretetlen kárhoztatásában mindazoknak, akik bármiféle használatukat megengedik, inkább ledönténének egy egész templomot, mintsem hogy egy képet is állni hagyjanak benne. Ha Szent Jeromos magyarázatára támaszkodsz, a *jaj*-ba, a textus fenyegetésébe tartozik, hogy áldozatok, efódok, képmások nélkül kell lenni, melyek a kegyesség *külső segítői*. Ha nem támaszkodsz Szent Jeromos magyarázatára, hanem magára Krisztusra, aki a szeretet, a béke és egység Istene, súlyos és elhordozhatatlan *vae*, jaj esik, ha olyan dolgok bontják meg az egyház békéjét, melyek nem érintik azt alapvetően. A kérdéses dolgok a mi *ezüstiünk*, de ami alapvető, az a mi *aranyunk*; ami kérdéses, az a *verítékünk*, ami alapvető, az a *vérünk*. Ha ellenségeinket megvehetnénk ezüstünkön, verítékünkön, nem okozna gondot megalkudni velük azokban a dolgokban, amelyek természete *közömbös*. De ha aranyunkkal, vérünkkel, vallásunk alapvető dolgaival kell megfizetnünk barátságukat, akkor szerencse, szabadság, hitves, gyermek, apa, barát, mester, szomszéd, jótevő, ország, egyház, világ sem ér annyit, mint egy csipetnyi ebből az aranyból, mint egy cseppnyi ebből a vérből. Mint ahogy aki igazán begyökerezett ebbe az alapba, az sem váltja meg szegénységét, börtönét, örökség-fosztását, elzárását, kiközösítését, letételét eme arany csipetjével, eme vér cseppjével, vallásunk *alapvető* tétéleivel. Áldott az Isten, kinél nincs változás vagy változásnak árnyéka,⁵⁴ hogy minden alapunkban megőrzött minket változás, vagy változásnak árnyéka nélkül; és ő a maga idején úgy megfékezi majd ellenségeinket, hogy megadja, annak aki igazán vágyakozik rá, hogy az egyház valóban *katolikus* legyen, *egy nyáj, és egy akol, egy pásztor alatt*, noha *nem* egyetlen színben, és nem mind a külsődlegességek és szabályok egyetlen formája szerint. Ámen.

(1627. május 6)

©fordította: Bogárdi Szabó István

⁵⁴ Jakab 1:17

Jegyzetek:

ⁱ *Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum* (Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás)

ⁱⁱ vö. *Tertullianus*, *Apologeticum*, xxxiv.

ⁱⁱⁱ vö. *Seneca* de Beneficiis, 2,25

^{iv} *Seneca* ad Lucilium, 19: a kis kölcsön adóssá tesz, a nagy ellenséggé.

^v *Seneca* de Beneficiis, 3,1: ingatus est qui dissimulat, ingratus, qui non reddit, ingratissimus omnium, qui oblitus est.

^{vi} *Bernardus*, *Sermone* 52

^{vii} **rpk**

^{viii} Lábatlan vagy törékeny gyík (*anguis fragilis*), színvak hüllő.

^{ix} *Bernardus*, De diligendo Deo, 2:4: tkp. úgy veszí mintha szerezte, s nem kapta volna.

^x *Hilarius Pictaviensis* (*Szent Vidor*), *Tractatus Super Psalmos*, CXXXVIII (139), vagy „*odium pium*”

^{xi} vö. *Augustinus* (*Szent Ágoston*), *Ennarationes in Psalmos*, CXXXIX, vers.22.(sect.28): *Hoc est perfecto odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas.*

^{xii} A magyar fordítások a héber szó egyes számú alakját hozzák magyar pluralizálással: theráf – theráfok. A régi angol fordítások – feltehetően a Vulgátához igazodva – a héber szó többes számú alakját hozzák átírással: therafin vagy theraphim.

^{xiii} *Hieronymus* (*Szent Jeromos*), *Commentariorum in Osee prophetam*, lib.1.4. Theraphim autem proprie appellant

○◻◻✠◊◉◈◉, id est, figurae et simulacra, quae nos possumus in praesenti dumtaxat loco Cherubim et Seraphim sive alta quae in templi ornamenta fieri iussa sunt, dicere

^{xiv} vö. *Kálvin*, *Institutio* 1.11.7.

^{xv} Injunctions – végzések vagy rendelkezések, *Donne VI. Edward* (1547: 28 végzés) és *I. Erzsébet* (1559: 53 végzés) egyházpolitikai rendelkezéseire utal.